

Lublin, dn. 22.07.2022r.

dr hab. Agnieszka Lewicka-Zelent, prof. UMCS
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Instytut Pedagogiki
Katedra Pedagogiki Resocjalizacyjnej

**Recenzja rozprawy doktorskiej Pani mgr Magdaleny Grudzieckiej
pt. *Etos pracy mediatora*
przygotowanej pod kierunkiem ks. dr hab. Stanisława Fela, prof. KUL
oraz promotora pomocniczego dr Katarzyny Lenart-Kłoś**

Rada Instytutu Dyscypliny Nauki Socjologiczne Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II z dnia 11.07.2022 roku powołała mnie do przygotowania recenzji rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Grudzieckiej pt. *Etos pracy mediatora*, napisanej pod kierunkiem naukowym ks. dr hab. Stanisława Fela, prof. KUL oraz promotora pomocniczego dr Katarzyny Lenart-Kłoś. Przedłożona do recenzji dysertacja ma charakter empiryczny.

Ocena ogólna pracy doktorskiej – problematyki oraz struktury

Autorka rozprawy podjęła się analizy zjawiska, które ma charakter interdyscyplinarny. Z tego względu warto podkreślić, że zadanie, jakie sobie postawiła nie było łatwe. To mediacja i etos pracy mediatora stanowiły punkt wyjścia rozważań Pani magister, a przenikają się one w wielu dyscyplinach naukowych. O mediacji można dyskutować w kontekście prawnym, filozoficznym, psychologicznym, socjologicznym, pedagogicznym i innych – w zależności od jej rodzaju. Pomimo, że na świecie stanowi ona częsty wątek rozważań naukowych, na gruncie polskim nadal jednak nie zajmuje należytego miejsca w opracowaniach naukowych i prowadzonych badaniach. Wydaje

się, że w jej wdrażaniu jesteśmy na etapie przyspieszonego procesu, biorąc pod uwagę ostatnie lata. Koniec lat 90-tych XX wieku stanowi początek mediacji w Polsce. Pierwsze lata kolejnego wieku był czasem eksperymentowania na polu mediacyjnym, aby w kolejnym dziesięcioleciu nastąpiła swoista stagnacja w jej rozwoju. Dopiero ostatnie lata przyniosły nowe inicjatywy w zakresie upowszechniania mediacji, a to m.in. dzięki prężnie działającemu Wydziałowi ds. Mediacji w Departamencie Strategii i Funduszy Europejskich przy Ministerstwie Sprawiedliwości. Propagatorem mediacji stał się Minister Marcin Romanowski, który podjął liczne inicjatywy związane z wprowadzaniem koniecznych zmian legislacyjnych dotyczących prowadzenia mediacji w naszym kraju. Niemal 30-letnie nasze doświadczenia doprowadziły do chwili, w której doczekaliśmy podstawowych przepisów prawnych dotyczących mediacji, a co za tym idzie możliwości jej stosowania. Niemniej jednak nadal brakuje wielu rozporządzeń, zarządzeń i innych aktów wykonawczych, dzięki którym Polacy będą mogli próbować przejąć kontrolę nad konfliktem, w który zostali uwikłani.

Zagadnienia związane z mediacją w Polsce najczęściej poruszane są w aspekcie prawnym. Najwięcej opracowań dotyczy analizy przepisów prawnych regulujących przebieg mediacji w różnych sprawach. Celem innych opracowań naukowych są opinie wybranych grup społecznych i zawodowych na temat mediacji (np. Polaków w różnym wieku, sprawców przestępstw i osób pokrzywdzonych, funkcjonariuszy SW, kuratorów, pracowników socjalnych, prawników). Zdecydowanie najrzadziej ukazywana jest skuteczność mediacji prowadzonych podczas spotkań mediacyjnych oraz programów mediacyjnych realizowanych w różnych grupach społecznych. Z uwagi na trudność w dotarciu do mediatorów, brakuje również publikacji naukowych, w których prezentowane byłyby wyniki badań prowadzonych właśnie w tej grupie zawodowej. Pani mgr Magdalena Grudziecka podjęła zatem bardzo ważną problematykę nie tylko z teoretycznego, naukowego punktu widzenia ale także praktycznego. Opinie mediatorów mogą bowiem wskazać na kierunek dalszych dążeń w propagowaniu i upowszechnianiu mediacji w naszym kraju oraz stanowić wskazówkę w podejmowaniu skutecznych inicjatyw zmierzających do zmian postaw społecznych Polaków wobec mediacji. Natomiast dla Ministerstwa Sprawiedliwości uzyskane

wyniki badań mogą stanowić cenną pozycję źródłową w procesie wprowadzania zmian legislacyjnych, m.in. dotyczących kształcenia mediatorów.

Praca liczy 374 strony, z czego Doktorantka na 30 z nich zaprezentowała studium teoretyczne na temat etosu, pracy i zawodu w autorskim ujęciu. Na kolejnych ok. 90 stronach przedstawiła zagadnienia dotyczące mediacji w Polsce i na świecie. Następnie na blisko 30 stronach opisała podstawy metodologii badań własnych i na niespełna 150 stronach - wyniki z badania własnego.

Struktura pracy jest przejrzysta. Autorka zachowała właściwą kolejność poszczególnych części dysertacji. Klasycznie praca składa się ze: wstępu, dwóch rozbudowanych rozdziałów teoretycznych, rozdziału metodologicznego i trzech rozdziałów poświęconych prezentacji wyników badania własnego. Uwieńczenie pracy stanowi zakończenie, po którym znajdują się spisy: bibliograficzny, aktów prawnych, tabel i wykresów. W aneksie Autorka pracy zamieściła kwestionariusz ankiety własnego autorstwa. Struktura rozprawy jest spójna. Część teoretyczna (ok. 1/3 część pracy) stanowi podbudowę dla zagadnień podejmowanych w badaniu autorskim, co świadczy o znacznej przewadze treści nowych, wynikających z badania własnego, a nie bazujących na tych znanych już i prezentowanych szerokiemu gronu Czytelników przez innych badaczy.

Podsumowując, problematyka poruszona w dysertacji doktorskiej jest oryginalna w stosunku do tematyki publikacji dotyczących mediacji w Polsce. Wysoko oceniam prezentację założeń teoretycznych, które stanowią podstawę zrealizowanego projektu badawczego. Rozdział III pracy *Metodologia badań własnych* uznaję za tę część, która wymaga zdecydowanie najwięcej poprawek, przed publikacją monografii czy serii artykułów naukowych. Pozytywnie oceniam także rozdziały poświęcone prezentacji uzyskanych wyników badań własnych. Zakończenie wymaga wzbogacenia o dyskusję wyników oraz rekomendacje dla praktyki, aczkolwiek spełnia swoje podstawowe założenie – weryfikację hipotez roboczych.

Formalnie praca została przygotowana starannie, poprawnie językowo i graficznie. Błędy językowe i stylistyczne pojawiają się sporadycznie (s. 142 - „Cztery osoby nie otrzymało zaproszeń”, „4 osoby przerwało...”; s. 143 - „Od strony technicznej narzędzie było w pełni przygotowane realizacji badania właściwego.” Na

stronie 205 czytamy: „Poniższy wykres przedstawia wybiórczo postrzeganie przez mediatorów roli mediatora w procesie mediacji.” Brak jest tutaj wykresu. O który zatem wykres chodzi? Na wykresach 8, 9, 10 znajduje się zapis „[WARTOŚĆ]0”. Co on oznacza? Treści powiązane są logicznie, co czyni tekst czytelnym, jasnym i łatwym w odbiorze. Niemniej jednak pod względem formalnym, jak i technicznym, przedstawiona do recenzji praca doktorska spełnia wszystkie wymogi stawiane opracowaniom naukowym.

Ocena teoretycznych podstaw badań

Podstawę teoretyczną badań prowadzonych przez Doktorantkę stanowią zagadnienia analizowane w dwóch pierwszych rozdziałach rozprawy doktorskiej.

W rozdziale I *Etos, praca i zawód – perspektywa teoretyczna* Autorka pracy omawia trzy ważne terminy z punktu widzenia przedmiotu badań własnych. Podaje różnorodne ich definicje, ale dodatkowo podejmuje skuteczną próbę ukazania podobieństw i różnic między pracą i zawodem, a także wskazuje na ich związek z etosem. W tym celu odwołuje się do różnorodnych prac badaczy nie tylko z zakresu socjologii, ale także innych, jak np. nauk teologicznych, czy filozofii. W moim przekonaniu Doktorantka uwzględniła najważniejsze elementy, niezbędne do wprowadzenia Czytelnika w zagadnienia bardziej szczegółowe dotyczące mediacji. Wskazała te definicje, które według niej oddają specyfikę etosu i konsekwentnie odnosi się do nich w kolejnych częściach pracy.

Słusznie Doktorantka za najważniejsze treści uznała te, które dotyczą mediacji. W rozdziale II *Mediacje w Polsce i na świecie* wyodrębniła kilka cennych części. Oczywiście wyszła od rozróżnienia konfliktu od sporu, co jest istotne w zrozumieniu podstawy istnienia mediacji. Niedosyt może budzić pobieżne opisanie podwalin mediacji, jaki stanowi paradygmat sprawiedliwości restytucyjnej, aczkolwiek może być to zabieg celowy ze strony Doktorantki, która mogła planować w zwięzły sposób zaprezentować najważniejsze zagadnienia mediacyjne. W rodzajach mediacji Doktorantka skoncentrowała się na jednej z powszechnych klasyfikacji, wyróżniając mediację: facylitatywną, ewaluatywną, transformacyjną, opartą na interesach,

narratywną i humanistyczną. O ile oddała ich istotę, o tyle bardzo zdawkowo potraktowała mediacje wyodrębniane z uwagi na przedmiot sporu/konfliktu, pomijając m.in. mediacje po wyroku (jako szczególny rodzaj mediacji karnych). Dla Czytelnika takie skrótowe przytoczenie samych nazw może nie być jasne (np. sądowe i umowne). Rozumiem, że Doktorantka jest praktykiem i niektóre zagadnienia są dla niej oczywiste, ale musi pamiętać, że poziom wiedzy Czytelników jest różny, najczęściej dużo niższy niż autora opracowania naukowego.

W rozdziale 2.4 *Mediacja w wybranych krajach* Pani mgr Magdalena Grudziecka pokrótce omawia specyfikę prowadzenia mediacji w: Stanach Zjednoczonych, Kanadzie, Australii, Wielkiej Brytanii, Hiszpanii, Włochach i Belgii. Brakuje wyjaśnienia, dlaczego akurat te kraje postanowiła opisać – czy kryterium była liczba mediacji prowadzonych w tych krajach, czy specyfika przepisów legislacyjnych dotyczących mediacji czy inne względy przeważały.

Rozdział 2.5 Doktorantka poświęciła na analizę sytuacji mediacyjnej w Polsce w bardzo dużym zarysie, aczkolwiek treści z tego zakresu znalazły się również we wstępie rozprawy doktorskiej. Omówiła szczegółowo zasady mediacji i etapy jej prowadzenia. Interesujące było autorskie zaprezentowanie barier w rozwoju mediacji w Polsce, dzięki czemu można zidentyfikować czynniki ryzyka, które należy uwzględnić w podejmowanych działaniach na rzecz upowszechniania mediacji. Warto byłoby, aby Doktorantka delikatniej formułowała uogólniające twierdzenia, które mogą stanowić podstawę stereotypów (np. s. 104 „Prawnicy są grupą szczególnie negatywnie nastawioną do mediacji i mediatorów.” Wielu prawników od lat promuje ideę mediacji).

W kolejnym rozdziale 2.6 *Standardy kształcenia mediatorów* i w rozdziale 2.7 *Zawód mediatora w świetle obowiązujących regulacji w Polsce*, Doktorantka skoncentrowała się na zagadnieniach związanych z przygotowaniem praktycznym mediatorów do pośredniczenia w procesie rozwiązywania konfliktów przez strony. Jedyną wątpliwość pozostawiają nieomówione ważne treści dotyczące szkoleń i studiów podyplomowych służących rozwijaniu kompetencji mediacyjnych uczestników w aspekcie etosu wykonywanej przez nich pracy. Brakuje także prezentacji wyników badań dotyczących opinii różnych grup na temat pracy mediatorów,

co mogłoby stanowić podstawę dyskusji wyników badań własnych z wynikami badań innych naukowców, czego zabrakło w dysertacji.

Reasumując, pod względem merytorycznym część teoretyczna pracy nie budzi zastrzeżeń i stanowi dobrą teoretyczną podbudowę dla autorskiego projektu badawczego.

Ocena metodologicznych założeń w projekcie badawczym

Analiza treści w rozdziale III *Metodologia badań własnych* wiąże się z pewnymi wątpliwościami i skłania do głębszych refleksji. Pierwsza kwestia dotyczy samego celu głównego. Na wstępie czytamy: (s. 132) „Przyjęty w pracy cel główny stanowi przede wszystkim cel poznawczy. Jest próbą ustalenia, czy istnieje jeden wspólny system wartości

i zasad reprezentowany przez mediatorów, czyli czy można mówić o istnieniu w miarę jednorodnego etapu pracy mediatorów.” Następnie na s. 132 czytamy: „Celem badań jest jednocześnie poznanie metod pracy mediatorów, wartości, jakimi kierują się w życiu i przy jej wykonywaniu, oczekiwań i potrzeb mediatorów oraz dostrzeganych przez nich problemów przy wykonywaniu zadań mediatora(...). Dlatego w niniejszej pracy jako główny cel eksploracji wyznaczono zbadanie i opisanie etosu pracy mediatora.” Takie kilkakrotne definiowanie celu własnych badań niestety dezorientuje. Może warto byłoby ustalić jeden cel główny i cele szczegółowe. Jeżeli za cel badań przyjmujemy ostatecznie jego określenie, to wydaje się, że problem badawczy zawiera się w pytaniu właśnie o to, czym jest etos pracy mediatorów i z jakich elementów składa się.

Problem główny wyznacza kierunek formułowania pytań szczegółowych. Autorka pracy wyznacza trzy obszary pytań, przy czym pierwszy z nich nie jest pytaniem (Wartości preferowane w pracy mediatorów). Przyznaję, że analiza wyróżnionych 36 pytań wzbudza zakłopotanie. Rozumiem, że Doktorantka chciała uchwycić wszystkie ważne pytania, które umożliwią udzielenie odpowiedzi na problem główny, ale zdecydowanie warto jest je bardziej uogólnić (np. połączyć pyt. 2.3 i 2.4 – Jakie jest osobiste znaczenie pracy mediatora? Jaki jest odczuwany wpływ mediowania

na różne aspekty życia mediatorów?). Przemyslenia wymaga budowa niektórych pytań – np. Jak obecnie funkcjonujące ustawy wpływają na rozwój mediacji? (Doktorantka nie badała wpływu, a jedynie opinie mediatorów na ten temat.) czy Co wpływa na ilość zleceń? (Jakie czynniki warunkują liczbę skierowań spraw do mediacji sądowych?). W moim odczuciu brakuje pytań o sposób szkolenia mediatorów oraz nadzór nad wykonaniem ugód mediacyjnych. Z przyjętych definicji etosu wynika potrzeba sprawdzenia, jak mediatorzy wyobrażają sobie „idealnego mediatora”. Jakimi kompetencjami powinien się on cechować? Wśród pytań brakuje przede wszystkim pytań o różnice, a przecież Doktorantka stosuje testy statystyczne do wykrywania związków, różnic.

Na stronie 136 Doktorantka pisze „W ramach pierwszego obszaru problemowego: Jak mediatorzy postrzegają etos pracy mediatora? Jaki jest osobisty wymiar pracy mediatora?”, natomiast na str. 133 pytania te są postawione na równi z 9 innymi (główny obszar zatytułowany został „Wartości preferowane w pracy mediatorów”. Następnie Pani magister formułuje mnóstwo hipotez, z których żadna nie jest uzasadniona wynikami wcześniej prowadzonych badań. Myślę, że w tej części zabrakło opracowania schematu badań z uwzględnieniem zmiennych i ich wskaźników. Gdyby Doktorantka jasno określiła, co jest zmienną zależną, niezależną/niezależnymi, łatwiej byłoby jej sformułować pytania, a do niektórych z nich hipotezy robocze (pytania o związki).

Na poziomie metodologicznym Doktorantka powinna bardziej uważać na stosowane pojęcia: wpływ (chodzi o wpływ czy zależność, związek) czy standaryzacja i zmienne (s. 140 „Ankieta zawierała 296 zmiennych, 41 zmiennych stanowiły pytania otwarte lub półotwarte do samodzielnego uzupełnienia/wskazania. Pozostałe zmienne zostały wystandaryzowane (zamknięte kafeterie jednokrotnego i wielokrotnego wyboru; zmienne oceniane na skalach). Na stronie 141 „Kwestionariusz pilotażu obejmował 296 zmiennych na poziomie nominalnym, porządkowym, ale także ilościowym. Zmienne te zostały zagregowane w 57 pytań, które z kolei zgrupowane były w 5 bloków pytań” (Czy te bloki wyróżniono na podstawie analizy czynnikowej? Tego nie wiemy.)

Doktorantka zauważa problem na poziomie wypełniania kwestionariusza w badaniu pilotażowym i podstawowym (s. 143, 145), aczkolwiek wydaje się, że zbyt mało uwagi przykłada do niego. Może warto rozważyć treść pytań, na które badani nie udzieli odpowiedzi albo sprawdzić, od którego pytania przestali wypełniać kwestionariusz (niechęć może wynikać z różnych czynników, np. obszerności narzędzia czy wrażliwości danych). Będzie to cenne źródło informacji do kontynuowania badania z wykorzystaniem tego narzędzia.

W rozdziale 3.3.3 *Próba badawcza* Doktorantka dokonuje charakterystyki osób badanych. Zastanawia konstrukcja pytania o kierunkowe wykształcenie mediatorów (Co to oznacza? Czy badani nie mieli problemu ze zrozumieniem tego pytania?).

Podsumowując, w rozdziale poświęconym założeniom metodologicznym brakuje pewnego uporządkowania treści i doprecyzowania ważnych pojęć, aczkolwiek najważniejsze elementy konieczne do opracowania własnego projektu badawczego zostały opisane.

Prezentacja wyników badań

W kolejnych trzech rozdziałach (IV-VI) Doktorantka dokonuje analizy zebranego materiału empirycznego, według wyodrębnionych trzech obszarów poszukiwań badawczych, określonych w części dotyczącej założeń metodologicznych.

Rozumiem, że na użytek opracowania uzyskanych danych Doktorantka przeprowadziła kilkakrotnie analizę czynnikową, aczkolwiek w przyszłości bardzo rozważnie powinna stosować otrzymane czynniki z uwagi na to, że według źródeł statystycznych do jednego czynnika muszą wejść co najmniej 3 pozycje (nie zawsze ten warunek został tutaj spełniony).

Niejasne jest kryterium, jakim kieruje się Doktorantka przy przeprowadzanych analizach. Na przykład, na str. 173-177 uwzględnia: wiek, wykształcenie, formalny status wykonywanej pracy, staż pracy, płeć i wiarę, ale przy analizie osobistego znaczenia pracy dla mediatora – tylko płeć (str. 183), w innym przypadku, np. staż pracy i wykształcenie. Prawdopodobnie wynika to właśnie z braku uporządkowania zmiennych w części metodologicznej pracy.

Gdy Doktorantka weryfikuje hipotezy w wielu miejscach nie podaje wartości testu Chi-kwadrat lub testu Kruskala –Wallisa np. str. 191, 193, 194, 208, 230, 231 itd. (jeśli robi to celowo, powinna to wyjaśnić). Poza tym nie powinna przy braku różnic istotnych statystycznie, pisać, że różnice występują (s. 258 tabele 100, 101). Powinna ostrożnie formułować wnioski np. „Można wskazać zależności w tym aspekcie, ale są one pozorne.” $\text{Chi-kwadrat}=15,454, p<0,05$).

Wątpliwość budzi stosowanie terminów: „kompetencje miękkie”, które w sensie naukowym oznaczają „społeczne” (s. 206), „tendencje” przy opisywaniu wyników istotnych statystycznie (s. 185), co może mylić podczas interpretacji wyników, „wpływ” przy analizie wyników uzyskanych na podstawie testu Chi-kwadrat (np. Myląca nazwa wykresu: Wpływ mediowania na różne aspekty życia (kogo?)).

Podsumowując, Doktorantka poprawnie graficznie przedstawiła uzyskane wyniki badania. Zastosowała odpowiednio dobrane testy statystyczne. W większości poprawnie opisała wyniki badania. Wskazane powyżej błędy wynikają prawdopodobnie z braku wprawy Doktorantki w opracowywaniu raportów z badań, co wymaga większego doświadczenia naukowego. Zdecydowanie pozytywnym aspektem tej części pracy jest jasny, zrozumiały język. Ciekawym nośnikiem wiedzy są wypowiedzi osób badanych, które Doktorantka poddała analizie jakościowej. Podsumowania kolejnych rozdziałów stanowią ważny element klaryfikacji treści. Pani magister wykazała się tutaj umiejętnością uogólniania i wnioskowania.

Ocena zakończenia pracy

Zakończenie wieńczy rozprawę doktorską Pani mgr Magdaleny Grudzieckiej, która właściwie interpretuje uzyskane wyniki badań i weryfikuje hipotezy robocze. Bardzo wartościowe są zaprezentowane przez nią schematy. Na stronie 309 zamieściła schemat ukazujący zależności między poszczególnymi elementami uwzględnionymi w badaniu. Warto jednak byłoby wyjaśnić, że nie wszystkie relacje były analizowane w realizowanym projekcie (pisałam o tym wcześniej). Cenne podsumowanie stanowi także graf, na którym Doktorantka zobrazowała składowe etosu. Zdecydowanym

mankamentem zakończenia pracy jest brak dyskusji z innymi badaczami, którzy prowadzili podobne badania oraz rekomendacji dla praktyki.

Konkluzja

Moje uwagi nie umniejszają wartości ocenianej przeze mnie dysertacji doktorskiej. Mają one na celu jedynie zwrócenie uwagi Doktorantki na ważne kwestie natury metodologicznej. Jestem usatysfakcjonowana lekturą tejże rozprawy, chociażby ze względu na jej aspekt socjologiczny, bliski reprezentowanej przeze mnie dyscyplinie naukowej. Doceniam wkład Doktorantki w przeprowadzenie trudnych, innowacyjnych badań, których wyniki powinny zostać opublikowane w przyszłości.

Zrealizowany projekt doktorski spełnia wymogi określone w art. 13.1. ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z dnia 14.03.2003 roku. Doktorantka wykazała się znajomością wiedzy socjologicznej i w dyscyplinach pokrewnych oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Nade wszystko warto podkreślić oryginalność w ukazaniu etosu pracy mediatora. Tym samym wnoszę o dopuszczenie Pani mgr Magdaleny Grudzieckiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

